

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/138627> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Trujillo Osorio, N.A.

Title: Searching for the concrete subject: On the epistemic role of lived-experience in Paul Natorp's critical epistemology

Issue Date: 2020-12-09

Samenvatting

Op zoek naar het concrete onderwerp. Over de epistemische rol van beleefde ervaring in de kritische epistemologie van Paul Natorp

Dit proefschrift behandelt de 'Algemene psychologie volgens de kritische methode' van Paul Natorp uit 1912. Ik betoog dat de algemene psychologie een belangrijke kritisch-epistemologische (*erkenntniskritisch*) bijdrage levert aan het centrale probleem van het neokantianisme van de Marburgse School, te weten de vraag over de *a priori* validiteitsvoorwaarden (*Geltungsbedingungen*) van objectieve kennis. Ofschoon Natorp het volledige project van een filosofische psychologie nooit heeft voltooid, toon ik aan dat de laatste schets van dit werk een nieuwe en systematische uitbreiding van de neokantiaanse transcendentale basis van objectieve kennis bevat. Wat houdt deze bijdrage van de algemene psychologie in? In welke zin breidt de algemene psychologie het onderzoeksprogramma van de Marburgse school uit? In dit proefschrift betoog ik dat het kritisch-psychologische werk van Natorp de immanente en noodzakelijke relatie tussen validiteit en beleefde ervaring op systematische wijze trachtte te verklaren (*Erlebnis*). Hierdoor vorderde Natorp in de richting van een voorlopige kennistheorie van het epistemologisch agentschap van concrete onderwerpen, dat wil zeggen, een kennistheorie die de epistemologische rol van de beleefde ervaring bij de productie van objectieve bepalingen verklaart en beschrijft. Door het epistemologische karakter van de beleefde ervaring te benadrukken, beoogt dit proefschrift derhalve aan te tonen dat de algemene psychologie van Natorp een nieuwe transcendentale beschrijving biedt van de *a priori* bepalingen van het proces waardoor individuen rationele actoren kunnen worden, ofwel, promotors van een rationeel betrokken epistemologisch leven.

Binnen de gangbare benadering van de algemene psychologie ligt de aandacht op wat ik haar negatieve bijdrage noem, te weten, de kritiek van Natorp op het dispuut omtrent psychologisme. Tegelijkertijd verdedig ik echter het idee dat de filosofische psychologie van Natorp ook een positieve bijdrage levert. Het werk van een algemene psychologie bestaat uit de systematische constructie van een niet-empirische of idealistische filosofische psychologie (*philosophische Psychologie*). Als zodanig, stel ik dat Natorps filosofische psychologie uit 1912 de laatste systematische poging is om de

epistemologische rol van een specifieke psychologische component in het kennisproces te definiëren, namelijk; de perceptueel *beleefde ervaring* (*Erlebnis*) van de productie van objectief-valide kennis. Concreet stel ik dat perceptueel beleefde ervaring kan worden geïnterpreteerd als de *a priori* subjectieve voorwaarde voor de concrete en effectieve erkenning (*Anerkennung*) en toe-eigening (*Aneignung*) van de objectieve validiteit van inhoud.

Naast het feit dat de algemene psychologie een onvolledig project is, is het feitelijk zo dat de meeste wetenschappers die geïnteresseerd zijn in de neokantiaanse psychologie, een fenomenologische benadering hanteren om Natorps transcendentale analyse van de beleefde ervaring van objectieve kennis te beoordelen. In dit proefschrift betoog ik dat deze benadering geen ruimte laat voor herkenning van de juiste inhoud en het doel van een kritische psychologie, zoals Natorp dat beschreef in 1912. Om de naar mijn mening juiste "neokantiaanse" betekenis van de psychologie van Natorp te onthullen, gaat mijn voorkeur uit naar een conceptualistische benadering. Volgens deze benadering mag het vraagstuk van de beleefde ervaring van objectieve kennis - in tegenstelling tot hetgeen een aantal door fenomenologie geïnspireerde wetenschappers veronderstellen - niet worden opgevat als het vraagstuk van de onmiddellijkheid van kennis. Het dient eerder te worden geïnterpreteerd vanuit de epistemologische rol die de beleefde ervaring speelt in het proces van conceptvorming.

Om de hoofdthesis van dit proefschrift uit te werken, wordt in de 4 hoofdstukken een argumentatie uiteengezet die vanuit de meest algemene aspecten van de algemene psychologie toewerkt naar haar meest gedetailleerde differenties. Zo licht ik in hoofdstuk 1 en 2 enerzijds de wetenschappelijke en filosofische context toe waarin Natorp zijn psychologische analyses ontwikkelde. Anderzijds, analyseer ik in de hoofdstukken 3 en 4 de door Natorp ontwikkelde definitie van het object en de psychologische methode om de systematische definitie van de beleefde ervaring te reconstrueren als een subjectieve voorwaarde voor de herkenning en naleving van objectief valide inhoud. Hieronder volgt een synoptische toelichting van deze hoofdstukken.

In hoofdstuk 1 introduceer ik het epistemologische vraagstuk van een filosofische psychologie volgens kritische epistemologie. Het is welbekend dat Marburgse neokantianen keer op keer betoogden dat het gebruik van experimentele psychologie in

de filosofie tot vele vormen van psychologisme leidt. Om de epistemologische relevantie van een neokantiaanse psychologie te kunnen begrijpen, is het noodzakelijk besef te hebben van het algemene epistemologische doel van kritische epistemologie. Daarom geef ik in dit hoofdstuk een vanuit historisch perspectief onderbouwde en systematische verklaring van de neokantiaanse versie van de transcendentale filosofie. Dat wil zeggen, het filosofische raamwerk en het doel ervan. Ik ben van mening dat, om de neokantiaanse werkgemeenschap (*Arbeitsgemeinschaft*) op juiste wijze te interpreteren, een verklaring die de academische en institutionele relevantie van een kritische epistemologie in ogenschouw neemt, zinvol is. Het ontstond immers als antwoord op de epistemologische debatten over de grondslag van objectieve kennis, die plaatsvonden in de context van de opkomst en ontwikkeling van het wetenschappelijk discours over kennis vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw. Gezien het bovenstaande is dit hoofdstuk verdeeld in drie hoofdparagrafen. In de eerste paragraaf positioneer ik twee vormen van neokantianisme tegenover elkaar, namelijk Hermann von Helmholtz's perceptietheorie (paragraaf 1.1) en Hermann Cohens vroege en latere kritische epistemologie (paragrafen 1.2 en 1.3). Hiermee beoog ik aan te tonen dat Cohens idealistische epistemologie gericht was op de oplossing van een epistemologisch raadsel voor de opkomende fysiologie en experimentele psychologie, te weten de transcendentale basis van de objectieve zekerheid (*Gewissheit*) of validiteit (*Geltung*) van kennis. In de tweede paragraaf leg ik de fundamentele concepten van Cohens kritische epistemologie uit. Mijn doel hier is om een duidelijk beeld te geven van de zogenaamde transcendentale methode en haar onderzoeksobject. In paragraaf 3 sluit ik het hoofdstuk af met het introduceren van het vraagstuk over een filosofische psychologie volgens kritische epistemologie. Mijn doel hier is om aan te tonen dat de neokantiaanse kennistheorie een epistemologische behoefte heeft aan de ontwikkeling van een complementaire filosofische psychologie. De centrale vraag hierbij is hoe en in welke zin een concreet subject de validiteit van objectieve kennis kan herkennen of zich daaraan vast kan houden. Zo draagt het eerste hoofdstuk bij aan een vanuit historisch perspectief onderbouwde en correcte beoordeling van kritische epistemologie alsmede, en in het bijzonder, aan het voorlopige begrip van één van de minst bekende projecten tot nu toe: het epistemologische werk van een filosofische psychologie.

In hoofdstuk 2 licht ik de mogelijkheid en het belang van een filosofische psychologie volgens kritische epistemologie toe. Ondanks het feit dat Natorp verschillende teksten

heeft geschreven over filosofie en psychologie, verhindert het zeer technische karakter en de onvolledige uitwerking van zijn algemene psychologie een correcte interpretatie van de verhandeling. Mijn belangrijkste doel in dit hoofdstuk is betogen dat de psychologie van Natorp kan worden beschouwd als de subjectieve basis van het normatieve karakter van objectieve kennis. Om te begrijpen hoe Natorp tot deze subjectief-transcendentale basis is gekomen, is het noodzakelijk om de systematische ontwikkeling van zijn werk te analyseren. Daarom presenteer ik in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk Natorps vroege definitie van filosofische psychologie. Hiermee beoog ik aan te tonen dat het oorspronkelijke plan van Natorp bestaat uit twee gecorreleerde, maar te onderscheiden projecten: de kritiek op psychologisme (paragraaf 1.1) en de systematische ontwikkeling van een transcendente psychologie (paragraaf 1.2). In paragraaf 2 behandel en verduidelijk ik de twee belangrijkste filosofische problemen met betrekking tot de ontvangst en het begrip van de laatste versie van de filosofische psychologie uit 1912. Mijn doel hier is betogen dat een goed begrip van de kritische psychologie, een gedegen inzicht in Paul Natorps genetische interpretatie van de transcendente methode vereist. In paragraaf 3 leg ik de fundamentele, genetisch-logische concepten van de filosofische psychologie uit. Hiermee beoog ik een duidelijk beeld te schetsen van Paul Natorps interpretatie van de epistemologische objectivering. In paragraaf 4 sluit ik het hoofdstuk af met een gedetailleerde toelichting op de systematische plaats en de noodzaak van de filosofische psychologie. Mijn doel hier is om aan te tonen dat de filosofische psychologie, de subjectieve voorwaarden voor de realisatie en erkenning van het 'feit van perceptie' moet analyseren. Op deze wijze draagt hoofdstuk 2 bij aan een systematische en op historische kennis gestoelde verklaring van de kritische psychologie en, in het bijzonder, aan de hedendaagse beoordeling van haar voornaamste taak en methode.

In hoofdstuk 3 laat ik zien hoe Natorp de kritisch-psychologische grondslag van de handeling van het objectiveren opvat. Mijn voornaamste doel is om aan te tonen dat de filosofische psychologie een originele en systematische verklaring biedt voor de epistemologische rol van de beleefde ervaring (*Erlebniss*) van bewustzijn, omdat het een beschrijving geeft van de subjectieve epistemologische capaciteiten om de objectieve validiteit van kennisproductie te herkennen. Hiertoe, verschaf ik een systematische reconstructie van de opzet van de filosofische psychologie vanuit het oogpunt van de inhoud – te weten, het object en de methode. De systematische reconstructie die ik voorstel, is opgedeeld in vijf paragrafen. In de eerste paragraaf analyseer ik de

epistemologische relatie tussen perceptie en het 'zou moeten' (*Sollen*) aspect van rechtmatigheid, hetgeen ons in het vorige hoofdstuk bij het 'limiet' van de genetische logica bracht. Hier betoog ik dat de realisatie of concretisering die plaatsvindt in perceptie, veronderstelt dat elk concreet onderwerp epistemologische capaciteiten heeft om de effectieve validiteit van de objectiverende conceptualisering van het denken te herkennen. In dit opzicht beweer ik dat het perspectief van de filosofische psychologie noodzakelijkerwijs verschuift van het 'object van kennis' naar de 'kennis van het object' om deze capaciteiten systematisch te ontplooiën. In paragraaf 2 presenteer ik een nieuwe, kritische interpretatie van het 'object' van de kritische psychologie. Met betrekking tot de fenomenologische interpretatie die het object van psychologie opvat als de 'onmiddellijkheid' van het gegeven, stel ik dat Natorp het object van psychologie definieert als zijnde een kritisch-epistemologisch bewustzijnsmodel, met het doel de epistemologische vorm en functie van bewustzijn te verduidelijken. Mijn doel hier is om te laten zien dat Natorp de epistemologische vorm van bewustzijn definieert als de op een wet lijkende subjectieve 'verbinding' (*Verbindung*) van mogelijke bepalende inhoud. In de derde paragraaf ga ik in op de epistemologische functie van bewustzijn. Mijn doel hier is om uit te leggen dat elke verbinding van beleefde ervaringen deel uitmaakt van een epistemologisch proces van subjectivering (*Subjektivierung*). De voornaamste taak van dit proces is om de bovengenoemde verbindingen te transformeren in de epistemologische "potentie" (*Potenz*) voor de actualisatie van objectiverende concepten. Met het Aristotelische concept van 'potentie' herinterpreteert Natorp het probleem van het 'concrete onderwerp' als de noodzakelijke 'epistemologische verbintenis' met het *a priori* legaliteitsbeginsel. In paragraaf vier analyseer ik de 'reconstructieve methode' van psychologie. In tegenstelling tot de algemene interpretatie die de reconstructie definieert als een soort de-objectivering (*Ent-Objektivierung*) van het kennisobject, stel ik dat de reconstructie eerder de noodzakelijke subjectieve constructie van het kennisobject beschrijft. De voorlopige en algemene resultaten van deze constructie zijn wat Natorp de dispositie van de filosofische psychologie noemt. Ik beoog hiermee aan te tonen dat deze sectie licht werpt op de *a priori* structuur van de twee voornaamste gebieden van het epistemologisch bewustzijn. Ten eerste worden de epistemologische niveaus voor de constructie van de 'potentie' van inhoud beschreven (paragraaf 4.1). Wat volgt is een uiteenzetting van de ego-logische niveaus van belevingseenheden (*Erlebnisseinheiten*) ten behoeve van de constructie van het noodzakelijke epistemologische engagement; van het deel van persoonlijk bewustzijn tot het deel van transcendentaal bewustzijn (paragraaf

4.2). Tenslotte concludeer ik in paragraaf 5 dat de filosofische psychologie wel degelijk een systematische analyse biedt van de *a priori* subjectieve voorwaarden voor de erkenning van het normatieve karakter van het denken. Zodoende draagt hoofdstuk 3 bij aan een nieuwe en correcte interpretatie van de systematische rol van de filosofische psychologie als een epistemologie van perceptie. Op deze manier leidt dit hoofdstuk ons ook naar hoofdstuk 4, waarin ik de relatie tussen de filosofische psychologie en de kritisch-epistemologische bijdrage van Natorps Sociale Pedagogiek nader toelicht.

In hoofdstuk 4 analyseer ik de epistemologische bijdrage die '*Social Pedagogy*' van Paul Natorp heeft geleverd aan het inzicht in het onvoltooide werk van de kritische psychologie. Het is bekend dat de Sociale Pedagogiek van Natorp in de eerste plaats werd ontvangen als een concreet alternatief voor de pedagogische modellen van zijn tijd, die hij sterk bekritiseerde, omdat zij waren gebaseerd op een technische en - naar zijn mening - te individualistische kijk op de cognitieve vermogens van mensen. Anders dan deze visie, stelt Natorp voor om pedagogiek te definiëren als de *wetenschap van vorming en opvoeding (Bildung)*, of meer specifiek, de wetenschap van de vorming van de menselijkheid in onszelf. Natorps bijdrage aan de geschiedenis en filosofie van het onderwijs is door een groot aantal academici geanalyseerd. Minder bekend, echter, is de epistemologische bijdrage die de Sociale Pedagogiek van Natorp heeft geleverd aan zijn transcendentale filosofie van objectieve kennis. Mijn doelstelling is om aan te tonen dat de Sociale Pedagogiek, en in het bijzonder haar zogenaamde kritisch-epistemologische basis, gelezen kan worden als een actiegerichte epistemologie die objectieve kennis beschrijft als zijnde de epistemologische keuzevrijheid van rationale wezens. Hiertoe pleit ik voor de wederzijdse invloed van kritische epistemologie en Sociale Pedagogiek, hetgeen een systematische ontwikkeling van het belangrijkste argument van de kritische psychologie aan het licht brengt. Derhalve ga ik in paragraaf 1 in op de systematische plaats en functie van de Sociale Pedagogiek. Ik richt me in het bijzonder op Natorps deductie van het concept van onderwijs van het *a priori* principe van zelfbewustzijn. Hieromtrent betoog ik dat Natorp onderwijs interpreteert als de subjectieve realisatie van het idee van mensheid. In paragraaf 2 zet ik de systematische relatie tussen kritische psychologie en sociale pedagogiek uiteen. Allereerst licht ik de rol toe die psychologie speelt in de context van de sociale pedagogiek - in het bijzonder ten aanzien van het concept van "neiging" als de *a priori* vorm van de beweging van het bewustzijn. Ten tweede toon ik in paragraaf 2.1 aan dat de epistemologische niveaus van de vormende

ervaring samenvallen met de epistemologische niveaus van de potentie. In paragraaf 2.2 laat ik vervolgens zien dat sociale pedagogiek de kritische psychologie van Natorp niet alleen volgt, maar deze ook vervolledigt met de analyse van de 'vorming van de wil'. Ten slotte concludeer ik in paragraaf 3 dat deze lezing van de Sociale Pedagogiek een beter begrip van Natorps epistemologie van objectieve kennis kan verschaffen, door relevante concepten naar voren te brengen die de analyse van kennis vanuit het perspectief van "rationeel agentschap" faciliteren. Derhalve besluit ik met de stelling dat de kritische epistemologie van Natorp, vanaf haar eerste begin in de genetische logica tot haar uiteindelijke ontwikkeling in de kritische psychologie, kan worden geïnterpreteerd als een actiegerichte epistemologie van objectieve kennis.

In de conclusie beweer ik, tot slot, dat de transcendentale filosofie van Natorp kan worden begrepen als een actiegerichte epistemologie van objectieve kennis. Op basis van de resultaten van dit onderzoek, concludeer ik dat de Algemene Psychologie het filosofische werk is dat de strikt op logica gebaseerde richting van de Marburgse School heeft doorbroken. De kritische ontbinding van het metafysische dualisme van object en subject stelt ons in staat om de 'beleefde ervaring' van kennis te begrijpen als de immanente en correlatieve vorming van object en subject in de oneindige taak van het teweegbrengen van concretisering van de *a priori* handeling van het denken. In dit opzicht ontdekt Natorp de normatieve agentschapsbasis van het kritische concept van objectieve kennis. De analyses van dit proefschrift in ogenschouw nemend, concludeer ik, meer specifiek, dat het mogelijk is om deze basis of richting in het epistemologische proces van de beleefde ervaring van het concrete wetende subject te identificeren. In het verlengde daarvan, is het tevens mogelijk om de systematische plaats van het 'beleefde' beginsel van objectieve kennis te herkennen in het gehele kritisch-epistemologische model van het denken. Zodoende mag het vraagstuk van de beleefde ervaring wellicht niet relevant zijn voor louter een logica van objectieve kennis, voor de wijze waarop elk willekeurig concreet subject objectief valide inhoud *herkent* en de wereld objectief *leert* overdenken, is ze echter absoluut noodzakelijk.